

Səhnələri fəth edən 109 yaşlı "Arşın mal alan"

Yeganə BAYRAMOVA

Bu gün dünya şöhrətli dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun üçüncü operettası olan "Arşın mal alan"ın 109 yaşını tamam olur. 28 yaşlı azərbaycanlı gəncin yaratdığı "Arşın mal alan" Yer kürəsini dolaşaraq bəşəriyyətə sevinc, xalqımıza isə hər zaman başucalığı gətirib. Üzeyir Hacıbəyovun bir sıra əsərlərində gözəl Şuşa şəhərində keçən uşaqlıq və ilk gənclik illərinin xatirələri var. Azərbaycanın musiqi diyarı olan o bənzərsiz şəhərdə gələcəyin dahi bəstəkarı xalqın məişətini, musiqi ənənələrini dərinlən öyrənib, həvəskar artistlərin ifasında "Məcnun Leylinin məzarı üstündə" tamaşasına baxıb. Gördükləri yaddaşında dərin iz buraxıb. Bu duyğular ona sonralar "Leyli və Məcnun" operası və başqa əsərlər yazdırıb.

"Arşın mal alan" əsərinin qəhrəmanlarını da böyük Üzeyir bəy o illərdə "tanıyıb". "Arşın mal

İllər sonra - 1938-ci ildə Üzeyir bəy "Arşın mal alan" haqqında qeydlərim" adlı məqaləsində yazıb: "Arşın mal alan" 1913-cü ildə Peterburq Konservatoriyasında oxuduğum zaman yazılıb. Onun süjeti Qarabağın Şuşa şəhərinin həyatından alınıb. "Arşın mal alan" yazılıb qurtardıqdan sonra mən çar senzurasından əsərin çap edilməsi və oynanılması üçün icazə almağa çox vaxt sərf etdim, çox əziyyət çəkdim..."

İlk tamaşa

"Arşın mal alan"ın ilk tamaşası 1913-cü il oktyabrın 25-də Bakıda Hacı Zeynalabdin Tağıyev teatrında səhnəyə qoyulub. Tamaşanın quruluşçu rejissoru Hüseynqulu Sarabski, dirijoru Müslüm Maqomayev idi. Hüseynqulu Sarabski Əsgər, Əhməd Ağdamski Gülçöhrə, Məmməd Həniyə Terequlov Süleyman, Ələkbər Hüseynzadə Soltan bəy, Gülsabah xanım Asya, Olenskaya Telli rolunu ifa edib.

İlk tamaşa uğurlu olub. "Arşın mal alan" bir ilin içərisində yalnız Bakının teatr səhnələrində 150 dəfədən çox oynanıb.

Operettanı fransız dilinə Üzeyir bəyin kiçik qardaşı Ceyhun bəy tərcümə edib. 1925-ci il iyulun 4-də Parisin "Femina" teatrında fransızlar bu tamaşanı məşhur aktyorların - Dervalın (Soltan bəy), Montenin (tacir Əsgər), Pasaninin (Gülçöhrə), Maqalinin (Asya) ifalarında görüblər.

Müəllif özü də tamaşanı bəyənilib. Üzeyir bəy Böyük teatrda rejissor Hidayətzadənin quruluşunda olan "Arşın mal alan"ın keçmiş quruluşlarının hamısından üstün olduğunu qeyd edib. O, tamaşanın bədii tərtibatında gənc rəssam Əd-həm Sultanovun əməyini, artistlərdən Bülbül, H.Hacıbababəyov, Sona Mustafayeva, Səltənət Quliyeva, Aliyə Terequlova, Elmira Axundova və başqalarının ifalarını yüksək dəyərləndirib.

"Arşın mal alan" ekranlarda

Əsərin ekran taleyi də uğurlu olub. Operetta XX əsrin əvvəllərində, Azərbaycanda "səssiz filmlər" çəkmək istəyən rejissorların müraciət etdikləri ilk əsərlərdən olub. "Arşın mal alan" müxtəlif illərdə dönə-dönə ekranlaşdırılıb. Əsər müəllifini və Azərbaycanı elə məşhurlaşdırıb ki, ermənilər bu şöhrətə əvvəl şərək çıxmaq, sonra tamamilə mənimsəmək xəyalına düşüblər. Amma Üzeyir bəyin Azərbaycan musiqi xəzinəsi üzərində qurduğu bu əsər erməni yalanlarını puça çıxarıb.

Üzeyir Hacıbəyovun doğma xalqı üçün irs qoyub getdiyi bu ölməz əsər uzun illərdir teatrın repertuarından düşmür. Tamaşa dünyanın müxtəlif səhnələrində oynanılır.

Operettanın səhnə həyatından yüz ildən artıq vaxt keçsə də, ona tamaşaçı rəğbəti zaman keçdikcə artır. Buna səbəb süjetin əsasının xalq həyatından alınmış epizodlara söykənməsidir!

alan..." deyər oxuya-oxuya qədim şəhərin küçələrini dolaşan, yad kişilərin döyər bilmədikləri qapılar üzünə açılan arşınmalçıları da ilk dəfə o zamanlar görüb. İllər sonra şöhrətinə şöhrət qatan "Arşın mal alan" operettasında həmin səhnələri əks etdirib.

Üzeyir bəyin son operettası - "Arşın mal alan"

Üzeyir bəy bu əsəri 1913-cü ildə Peterburq Konservatoriyasında təhsilini davam etdirərkən yazıb. Operettanın librettosunun müəllifi də Üzeyir bəy özüdür. Əvvəlcə onu polifoniya müəllimi professor Vasili Pavloviç Kalafatiyə göstərib. Əsəri çox bəyənen Kalafati onu konservatoriyanın direktoru, görkəmli rus bəstəkarı, professor Aleksandr Qlazunova təqdim etməyi məsləhət görüb. Əsər Qlazunovun da çox xoşuna gəlib və onu bütün Rusiyada ilk operetta adlandırılıb.

Bundan sonra Üzeyir bəy "Arşın mal alan"ın partiturasını və librettosunu Bakıdakı dostlarına yollayıb. Hələ 1913-cü il iyulun 30-da o, Sankt-Peterburqdan Hüseynqulu Sarabskiyə göndərdiyi məktubunda bildirmişdi: "Bərədər Hüseynqulu! Mən dəxi bu halda bir tərəfdən dərs oxumaqda və bir tərəfdən də "Arşın mal alan"ı yazmaqdayam. Amma çox qərribə operetta olacaqdır. İnşallah, sentyabrda göndərəm ki, əvvəlcə onu qoyasınız.

...Mənim də bu qədər əlləşməyim ödə ki, gələcəkdə teatr işini elə bir hala salaq ki, nəinki təkə bir Bakı və ya Qafqaz, bəlkə hər bir yerdə və hər bir şəhərdə teatr verməyə imkanımız olsun. Ancaq bir qədər vaxt gözləmək və zəhmət çəkmək lazımdır. Mən Bakıda olarkən öz əsərlərimin qədrini bilmirəmmiş, amma burada bilirəm ki, mənim əsərim gələcəkdə böyük bir iş görəcək!"